

مدیریت و برنامه‌ریزی مجتمع‌های گردشگری روستایی در راستای آمایش روستایی؛ مطالعه موردی روستاهای استان کردستان

زین‌العابدین کرمی^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

شهرزاد لطفی

کالج دیوید گیم، دوره A-level، لندن، انگلیس، بریتانیا.

علی‌اصغر اسماعیل پور روشن

استادیار جغرافیای سیاسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

اکبر عباسیان

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

مصیب عباسی

عضو هیئت علمی گروه الهیات و معارف اسلامی دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۸/۲۰ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۱۷

چکیده

گردشگری (توریسم) روستایی یکی از راهبردهای مؤثر برای توسعه پایدار جوامع روستایی محسوب می‌شود که البته نیازمند مدیریت و برنامه‌ریزی علمی و استفاده از دستاوردهای طرح‌های آمایش سرزمینی است که بایستی مقدم بر برنامه‌ریزی گردشگری (توریسم) روستایی انجام شوند. در ایران گردشگری روستایی به صورت علمی چندان مورد توجه قرار نگرفته که یکی از دلایل آن ناشناخته بودن روستاها و انجام نشدن طرح‌های آمایشی در مناطق روستایی است. هدف این مقاله تحلیل مدیریت و برنامه‌ریزی مجتمع‌های گردشگری روستایی در راستای آمایش روستایی در روستاهای استان کردستان است. سؤال اصلی مقاله این است با توجه به مطالعه آمایش سرزمینی مناطق روستایی استان کردستان بهترین راهبرد برای مدیریت و برنامه‌ریزی مجتمع‌های گردشگری روستایی چه راهبردی است؟ این مقاله با استفاده از روش سوات انجام می‌شود. گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی انجام خواهد شد. نتایج مقاله نشان می‌دهد که گردشگری روستایی در کردستان دارای قوت‌ها (آب و هوای مطلوب، تنوع چشم‌اندازها، تنوع صنایع دستی، خوراک و مسکن و جنگل‌های بلوط) و نیز ضعف‌هایی (راه‌های دسترسی، محل‌های اسکان، سیستم‌های اطلاع‌رسانی، امنیت، فرهنگ و امنیت) در داخل و است و در محیط پیرامون با فرصت‌ها (مرزی بودن، دوری از مراکز عمده جمعیتی در ایران، آلودگی و مشکلات محیطی شهرها، وجود تعطیلات مناسب در تقویم رسمی کشور) و بعضاً تهدیداتی (هجوم ریزگردها، تهدیدات امنیتی، قاچاق و فعالیت‌های سیاسی و تروریستی گروه‌های معارض در کردستان عراق) نیز متوجه این موضوع است.

کلمات کلیدی: گردشگری روستایی، مجتمع‌های گردشگری، آمایش روستایی، استان کردستان.

مقدمه

از انواع مهم و در حال رشد توریسم (گردشگری) توریسم (توریسم)، توریسم (توریسم) است که مربوط به روستا و مناطق روستایی است. توریسم (گردشگری) وابسته به روستا در کشورهایی که دارای صنعت توریسم (گردشگری) رشد یافته‌ای هستند به شدت در حال رشد و گسترش است (Walpole & Goodwin, 2000) با توجه به ویژگی بارز گردشگری (توریسم) روستایی به مثابه یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری (توریسم)، می‌توان انتظار داشت که این صنعت از یک سو به رشد اقتصادی و تنوع فعالیت‌های روستایی و از سوی دیگر با جذب مازاد نیروی انسانی، به ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستاها کمک کند و فرصتی برای توسعه همه جانبه قلمداد شود (سبزیان ملایی و خسروی پور، ۱۳۹۱: ۲)، سکونتگاه‌های روستایی، به خصوص در کشورهای در حال توسعه که نزدیک به ۱/۲ جمعیت این گونه کشورها را در خود جا داده‌اند، با مسائل و مشکلات حادثی از قبیل مهاجرت‌های روستایی، پایین بودن سطح اشتغال، پایین بودن سطح بهره‌وری در بخش کشاورزی، فقدان یا کمبود زیربنای رفاهی و خدماتی مواجه‌اند. این در حالی است که تعداد قابل توجهی از این گونه سکونتگاه‌ها به لحاظ موقعیت مکانی و داشتن عناصر مهم جذب گردشگر (توریست)، مانند مناظر طبیعی، آثار باستانی، تنوع اقلیمی، آداب و سنن اجتماعی، زمینه‌های مناسبی برای توسعه فعالیت‌های گردشگری (توریسم) دارند (لطفی نیا و آمار، ۱۳۹۸).

روستاها به دلیل ویژگی‌ها و ماهیت وجودشان به طور مستقیم به طبیعت پیرامون خود وابسته و متکی هستند به طوری که تغییرات در این بستر مکانی در گذر زمان شکل می‌گیرد و در فضایی جغرافیایی مبتنی برکنش متقابل میان عوامل و روندهای طبیعی - اکولوژیک و اجتماعی - اقتصادی - سیاسی را خلق می‌نماید، بنا به درجه‌ی تغییرات و دگرگونی‌های روستایی بخش‌هایی از فضای درونی و بیرونی روستا شکل طبیعی و بکر خود را حفظ می‌نماید، همین ویژگی روستا برنامه‌ریزی اکوتوریسم (گردشگری) را در چنین محیطی امکان‌پذیر می‌سازد. کنفرانس جهانی توریسم (گردشگری)، توریسم (گردشگری) روستایی را شامل انواع گردشگری (توریسم) با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد. توریسم (گردشگری) روستایی، توریسم (گردشگری) زراعی و کشاورزی را نیز در برمی‌گیرد و موزه‌ای از ارائه‌ی خدمات و تسهیلات خدماتی مانند اسکان، پذیرایی، امکانات، وسایل سرگرمی، برپایی جشن‌ها و مراسم محلی، تولید و فروش صنایع دستی و محصولات کشاورزی را نیز دربر دارد (مراد نژاد، ۱۳۸۱: ۵۲).

گردشگری (توریسم) روستایی به عنوان یک فعالیت تفریحی، اجتماعی، در نیمه‌ی دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا ظاهر شد. قبل آن هم مناطق روستایی مورد استفاده فعالیت‌های تفریحی قرار گرفته بودند اما شرکت در این فعالیت‌های تفریحی محدود به اقشار برتر جامعه بوده است. در قرن نوزدهم و بیستم به دلیل توسعه‌ی حمل و نقل و سهولت جابه‌جایی راه‌یابی به مناطق روستایی آسان شد. رشد سریع تقاضا برای گردشگری (توریسم) روستایی از سال ۱۹۴۵ آغاز شد البته در همین زمان گردشگری (توریسم) روستایی شاهد رشد برجسته‌ی گردشگری (توریسم) بین‌المللی شاهد رشد جمعیت بوده و افزایش تقاضا برای گردشگری (توریسم) روستایی تا اندازه‌ای منجر به توسعه‌ی گردشگری (توریسم) شد (شارپلی، ۱۳۸۰: ۵۳).

گردشگری (توریسم) روستایی به‌عنوان فعالیتی تفریحی-اجتماعی، در نیمه دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا شکل گرفت. تا اوایل نیمه دوم قرن هجدهم یعنی تا انقلاب صنعتی افراد نسبتاً کمی ابزار یا حتی میل و تصمیم به سفر و گردشگری (توریسم) داشتند، مسافرت بسیار کند، سخت، اغلب خطرناک و مسافرت ب روستاها امر دشواری بود. انقلاب صنعتی اگر چه باعث ایجاد مسائل و مشکلاتی برای جوامع شهری و روستایی شد، موجب گسترش راه‌ها و جاده‌ها و وسایل حمل و نقل و توسعه ارتباطات هم در سطح محلی، ملی و بین‌المللی شد که این خود باعث افزایش مسافرت‌ها و تفریحات به نقاط مختلف جهان از جمله روستایی شد. در قرن نوزدهم و بیستم به دلیل توسعه حمل و نقل و سهولت جابه‌جایی، راه‌یابی به روستاها آسان شد. رشد سریع تقاضا برای گردشگری (توریسم) روستایی از سال ۱۹۴۵ آغاز شد. در این زمان گردشگری (توریسم) روستایی شاهد رشدی چشمگیر و گردشگری (توریسم) بین‌المللی نیز شاهد رشد جمعیت بود و افزایش تقاضا برای گردشگری (توریسم) روستایی تا اندازه‌ای منجر به توسعه گردشگری (توریسم) شد. گردشگری (توریسم) روستایی یکی از راهبردهای مؤثر برای توسعه پایدار جوامع روستایی محسوب می‌شود که البته نیازمند مدیریت و برنامه‌ریزی علمی و استفاده از دستاوردهای طرح‌های آمایش سرزمینی است که بایستی مقدم بر برنامه‌ریزی گردشگری (توریسم) روستایی انجام شوند. در ایران گردشگری (توریسم) روستایی به صورت علمی چندان مورد توجه قرار نگرفته که یکی از دلایل آن ناشناخته بودن روستاها و انجام نشدن طرح‌های آمایشی در مناطق روستایی است. هدف این مقاله تحلیل مدیریت و برنامه‌ریزی مجتمع‌های گردشگری (توریسم) روستایی در راستای آمایش روستایی در روستاهای استان کردستان است. سؤال اصلی مقاله این است با توجه به مطالعه آمایش سرزمینی مناطق روستایی استان کردستان بهترین راهبرد برای مدیریت و برنامه‌ریزی مجتمع‌های گردشگری (توریسم) روستایی چه راهبردی است؟ این مقاله با استفاده از روش سوات انجام می‌شود.

رویکرد نظری

ایجاد زیرساخت‌های گردشگری (توریسم) از واقعیت‌های اجتناب‌پذیر است، یکی از راه‌های تحقق توسعه گردشگری (توریسم)، ایجاد مجتمع‌های گردشگری (توریسم)، اقامتگاه، هتل، تالار و رستوران در مناطق توریستی کشور است. هدف از ایجاد مجموعه گردشگری (توریسم) به صورت اقامتی، پذیرایی، تفریحی با توجه به پتانسیل منطقه است پروژه با کاربری‌های سوئیت اقامتی، اتاق، سالن پذیرایی، سفره خانه سنتی، محل بازی کودکان، آلاچیق، فضای سبز و تأسیسات دیگر گردشگری (توریسم) بنا می‌گردد. (توریسم روستایی) می‌تواند به طور ساده به عنوان مسافرت به نواحی روستایی تعریف شود، اما محققان بر این عقیده‌اند که موضوع بسیار پیچیده‌تر از این است. نمونه‌های زیادی از انجام فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی وجود دارد، از جمله فعالیت‌های مبتنی بر طبیعت (اکوتوریسم)، جشنواره‌ها، وقایع میراث، جاذبه‌های مبتنی بر جامعه‌ی بومی، گردشگری کشاورزی، نمایشگاه‌های هنری و صنایع دستی، تئاتر اجتماع محلی و سایر موارد. به طور کلی (توریسم روستایی) از دو جنبه اهمیت دارد، یکی به عنوان یک فعالیت گسترده جهانی و دیگری از نظر تأکید بر آن در سیاست‌های توسعه منطقه‌ای و محلی (ایمانی و همکاران، ۱۳۹۸).

هر چند که در نگاه اول، تعریف (توریسم روستایی) به نظر کار آسانی است اما در عین حال تعریف نواحی روستایی به همان اندازه کار مشکلی است. به هر حال از نظر مفهومی به نظر ساده می‌آید که (توریسم روستایی) را می‌توان به عنوان نوعی گردشگری که در نواحی روستایی و مناطق پیرامون شهرها انجام می‌شود، تعریف کرد، ولی این تعریف نمی‌تواند شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و اشکال متنوع مدیریتی و نهادهای توسعه یافته‌ی فعال در کشورهای مختلف در ارتباط با صنعت گردشگری باشد. کنفرانس جهانی گردشگری، (توریسم روستایی) را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند، که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی و کار در مزرعه و کشاورزی، فراهم می‌آورد. (توریسم روستایی) در کشورهای مختلف نیز معانی متفاوتی دارد. در سال ۱۹۸۶ کمیسیون جامعه اروپایی نیز (توریسم روستایی) را این گونه تعریف می‌کند: (توریسم روستایی) تنها شامل گردشگری کشاورزی نیست، بلکه همه فعالیت‌های گردشگری در مناطق روستایی را در بر می‌گیرد. با این حال در اروپا (توریسم روستایی) اغلب برای توصیف گردشگری کشاورزی (یا گردشگری مبتنی بر مزرعه) به کار برده می‌شود، اما در صورت لزوم همه‌ی فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی را در بر می‌گیرد. در همین راستا امروزه اتحادیه اروپا همه انواع گردشگری در نواحی غیرشهری را به عنوان (توریسم روستایی) در نظر می‌گیرد (میرزائی و همکاران، ۱۳۹۷).

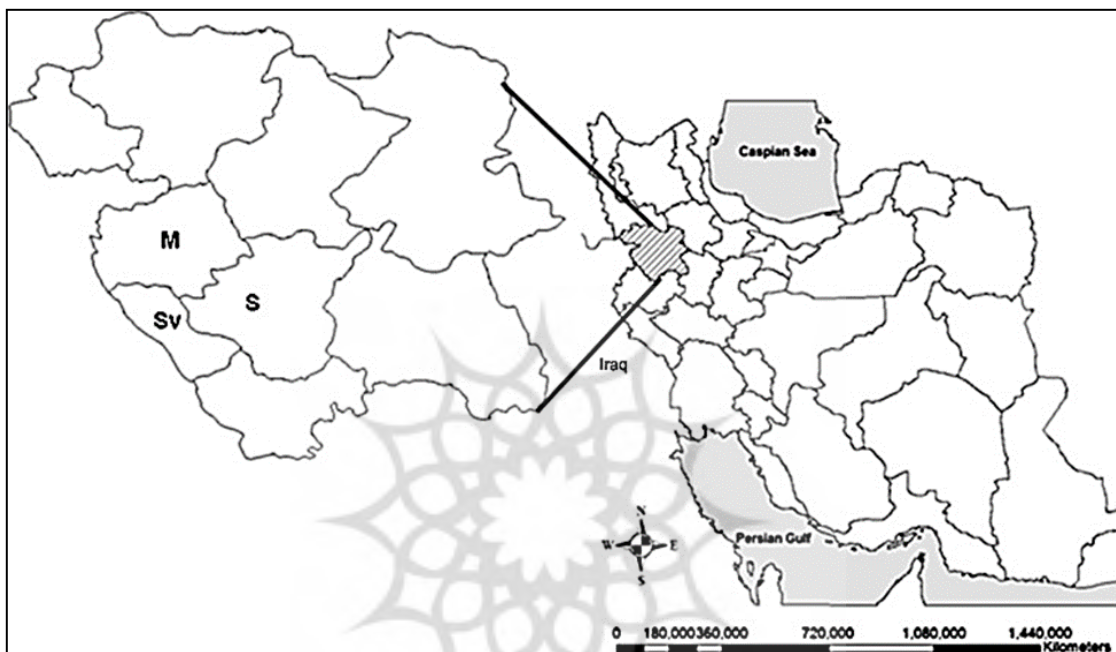
آمایش سرزمین^۱ فرآیند شناسایی قابلیت‌ها، امکانات، فرصت‌ها، منابع و استعدادهای مناطق مختلفی که مجموعه سرزمین ملی را تشکیل می‌دهد و بررسی گزینه‌های بهره‌برداری و استفاده بهینه و عقلایی از آن در تقابل بین سه مقوله «انسان»، «فضا» و «فعالیت»، برای ایجاد توازن و رابطه منطقی بین توزیع جمعیت و انجام فعالیت‌ها در پهنه سرزمین. در این نوع برنامه‌ریزی بهترین توزیع ممکن جمعیت، بر حسب منابع طبیعی و فعالیت‌های اقتصادی، سکونت‌گاه‌ها و نحوه استفاده از اراضی کشور، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های کلی، در راستای بهبود وضعیت مادی و معنوی در قلمرو توزیع جغرافیایی خاص فعالیت‌ها و برنامه‌ها، با دقت و حساسیت مد نظر قرار می‌گیرد و مزیت‌های فضای طبیعی، اجتماعی و اقتصادی، ساماندهی و نظام‌بخشی می‌شود. مفاهیم عملیاتی این نوع برنامه‌ریزی و طرز تلقی ناظر بر مقولاتی مثل فعالیت‌یابی برای مکان‌ها، مکان‌یابی برای فعالیت‌ها، تناسب بین مقیاس جمعیت و ظرفیت توسعه‌پذیری در هر منطقه، الگوی سازماندهی فضا، الگوی اسکان جمعیت و مدیریت سازمان فضایی توسعه، است. عمل یا فرآیند بهره‌برداری از منابع طبیعی و ایجاد تسهیلات و تأمین نیازهای ساکنان یک ناحیه جغرافیایی در حال و آینده (موسایی و همکاران، ۱۳۹۷). در مورد گردشگری (توریسم) روستایی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. بعضی، آن را بخشی از بازار گردشگری (توریسم) می‌شناسند و معتقدند می‌توان آن را با شکل‌های دیگر بازار گردشگری (توریسم) مانند گردشگری (توریسم) در آفتاب، گردشگری (توریسم) در کنار دریا، گردشگری (توریسم) در سواحل ماسه‌ای و... مقایسه کرد. گردشگری (توریسم) روستایی به عنوان فلسفه‌ای برای توسعه روستایی نیز مطرح شده است که این جنبه دارای سه دیدگاه مهم است: از یک دیدگاه، گردشگری (توریسم) راهبردی برای توسعه روستایی و انعکاس دهنده ویژگی‌های محیط روستایی است. دیدگاه دیگر گردشگری (توریسم)

^۱ Land Use Planning

را ابزار و سیاستی برای باز ساخت اقتصاد روستایی می‌شناسد. بعضی نیز گردشگری (توریسم) را سیاست و ابزاری برای توسعه روستایی پایدار قلمداد کرده‌اند (کابلی و همکاران، ۱۳۹۷).

منطقه مورد مطالعه

استان کردستان با مساحت ۲۸۲۰۳ کیلومتر مربع (معادل ۱/۷ درصد مساحت کل کشور) در غرب کشور و در مجاورت خاک عراق واقع شده است، از شمال به استان‌های آذربایجان غربی و زنجان از غرب به کشور عراق از جنوب به استان کرمانشاه و از شرق به استان همدان و قسمتی دیگر از استان زنجان محدود می‌شود (کریمی، ۱۳۸۹).

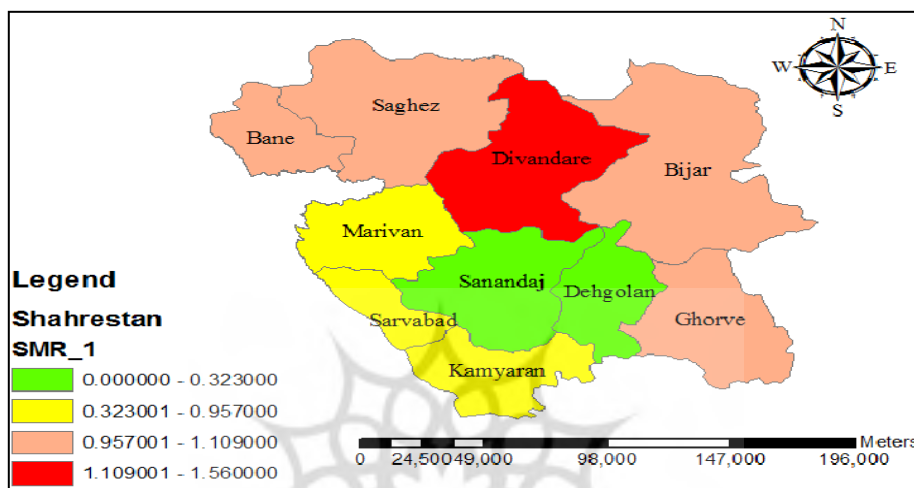
نقشه ۱: موقعیت استان کردستان

منبع: (<https://www.researchgate.net>)

سنندج مرکز استان کردستان است و بر اساس آخرین تقسیمات کشوری این استان دارای ۹ شهرستان، ۲۳ شهر، ۲۷ بخش، ۸۳ دهستان بزرگ و ۱۷۳۸ روستا می‌باشد، شهرستان‌های استان کردستان عبارت‌اند از: سنندج، سقز، بانه، دیواندره، مریوان، بیجار، کامیاران، قروه، سرو آباد. بر اساس آخرین برآوردهای انجام شده، جمعیت استان کردستان معادل ۱۵۸۸۷۹۲ نفر می‌باشد که ۵۵ درصد آن‌ها در شهر و ۴۵ درصد ساکن روستاها می‌باشند و قریب به اتفاق (۹۹/۹ درصد) مسلمان هستند (رجبی، ۱۳۹۰). بیشترین تراکم جمعیت در شهر سنندج ۱۲۳ نفر در هر کیلومتر مربع و کمترین تراکم جمعیت در شهر بیجار ۱۹/۲ نفر در هر کیلومتر مربع است. مرتفع‌ترین نقطه استان کوه بدر در قروه ۳۲۶۲ متر از سطح دریا و پایین‌ترین نقطه استان خروجی حوضه سیروان با ۷۵۰ متر از سطح دریا است. استان شامل ۲۳۰ کیلومتر مرز خاکی مشترک با کشور عراق است (شارپلی، ۱۳۸۰).

استان کردستان یکی از استان‌های کردنشین در غرب ایران است، اکثریت ساکنان این استان، کرد زبان هستند که به لهجه‌های مختلف تکلم می‌کنند. درباره زبان کردی مردم شناسان بر این رأی هستند که زبان کردی یکی از زبان‌های گروه هند و اروپایی و ایرانی است (رضوانی، ۱۳۸۷). زبان کردی در استان کردستان و همچنین در استان‌های ایلام، کرمانشاه، همدان، آذربایجان غربی و شمال خراسان و دیگر کشورها لهجه‌های گوناگونی دارد اما مهم‌ترین، پر

تکلم‌ترین و یا به عبارتی لهجه رسمی و ادبی دو شاخه کرمانجی و سورانی است، شاخه سورانی در استان کردستان لهجه رایج در ادبیات مکتوب است. دین مردم کردستان اسلام و اکثریت آن‌ها پیرو مذهب تسنن و شافعی می‌باشند، شیوه غالب زندگی مردم در این استان سنتی و با هویتی قومی است. وجود حدود ۱۹۰۰ روستا در استان نمایانگر انس مردم به طبیعت و کشاورزی است. استان کردستان به سبب پیشینه تاریخی طویل خود که در اعماق ایران زمین ریشه دوانده و نیز به علت گستره زیبای جغرافیایی همانند نگینی در پهنای ایران زمین می‌درخشد و حائز جاذبه‌های تاریخی فرهنگی و طبیعی است (قادری، ۱۳۸۲).

نقشه ۲: تقسیمات سیاسی استان کردستان
منبع: (<https://www.semanticscholar.org>)

قسمت اعظم استان بر روی رشته‌کوه زاگرس قرار گرفته و به همین دلیل به لحاظ اقلیمی دارای شرایط ویژه‌ای است و اشکال مختلف اراضی شامل کوه‌های مرتفع، دره‌های عمیق، دشت‌های دامنه‌ای، فلات‌ها و اراضی پست در این استان وجود دارد. اقلیم‌های خشک تا خشک سرد در استان با متوسط بارندگی ۲۵۰ میلی‌متر (بیجار) تا اقلیم نیمه مرطوب معتدل در غرب استان با متوسط بارندگی حدود ۸۰۰ میلی‌متر (مریوان) در استان یافت می‌شود. نواحی شرقی و مرکزی استان متأثر از آب و هوای برخی نواحی مرکزی ایران و مناطق غرب متأثر از آب و هوای مدیترانه‌ای است که حضور عناصر مدیترانه‌ای همراه با بارندگی مناسب مؤید این نظر است. به طوری که شرایط مذکور سبب شده است که جنگل‌های بلوط در این منطقه حضور داشته ولی نواحی شرقی استان دارای پوشش استپی است. بیشتر نواحی غربی، کوهستانی و اغلب پوشیده از جنگل‌های طبیعی و در نواحی شرقی استان اراضی مسطح، دشت‌ها و فلات‌های نسبتاً وسیعی وجود دارند (مرادنژاد، ۱۳۸۱).

از مساحت استان ۴۹٫۶ درصد معادل ۱۴۰۰ هزار هکتار مراتع، ۱۱٫۳ درصد معادل ۳۲۰ هزار هکتار جنگل و ۳۹٫۱ درصد معادل ۱۱۰ هزار هکتار اراضی زراعی به خود اختصاص داده است. بیش‌تر جنگل‌های استان در اطراف شهرهای بانه و مریوان واقع شده و بعد از جنگل‌های شمال کشور در درجه دوم اهمیت قرار دارد. در حال حاضر جنگل‌های استان به صورت درختچه و بوته‌های پراکنده درآمده است. معروف‌ترین درختان جنگلی این جنگل‌ها بلوط، گلابی، گردو، سیب وحشی، پسته وحشی، زالزالک، آلبالو جنگلی، نارون، افرا و درخت‌هایی مانند گز و بید وحشی در کنار رودخانه است. نواحی جنگلی استان عبارت‌اند از: جنگل‌های مریوان (۱۸۵۰۰۰ هکتار)، بانه (۵۰۰۰۰

هکتار)، سقز (۷۰۰۰ هکتار) و جنگل‌های منطقه سنندج که مساحت آن حدود ۷۸۰۰۰ هکتار است و بیشتر در غرب کامیاران و جنوب سنندج واقع شده‌اند (جعفری و همکاران، ۱۳۹۱).

موقعیت طبیعی و ویژگی‌های جغرافیایی منطقه از قبیل کوه‌های مرتفع، آبشارها و رودهای خروشان، شکارگاه‌ها و غارهای طبیعی از یکسو و از سوی دیگر: آیین‌ها، موسیقی اصیل کردی، آداب و رسوم و اعتقادات مذهبی، قلعه‌های مستحکم و تپه‌های باستانی، اماکن و عمارت‌های تاریخی مانند حمام‌ها، خانه‌ها، کاروانسراها، روستاهای پلکانی با معماری منحصر به فرد، مراکز صنایع دستی و محلی فرش، گلیم، شال، گیوه، نازک‌کاری و... که تنها گوشه‌ای از غنای عظیم طبیعی، تاریخی، فرهنگی، مذهبی و هنری کردستان است، به این استان جاذبه‌های فراوانی بخشیده است. هریک از این جاذبه‌ها می‌تواند زمینه‌های لازم را برای گردش و تفریح، کوهنوردی، صید و شکار و... فراهم آورد (- حسین محمدی و حیاتی، ۱۳۹۱).

بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی، استان کردستان دارای تعداد ۸۶ دهستان و ۱۶۵۴ روستای دارای سکنه و ۲۰۵ روستای خالی از سکنه است. حال حاضر در روستاهای استان کردستان ۱۳ اقامتگاه بوم گردی فعال است. این اقامتگاه‌ها در روستاهای سنندج، مریوان، قروه و سقز دایر شده‌اند که اقامتگاه‌های تیشک، روژ، تریفه و ژین در روستای دولاب، واران در روستای گلین، ژوانگه در روستای شیان، میرزا سعید گومه‌ای در روستای گومه ای، نشینگه‌ی بنار در روستای دره‌تفی، سیرکول و ژاوه رو در روستای آویهنک و هه‌ساره در روستای نوره فعال هستند. ۱۳ روستای هدف گردشگری (توریسم) منتخب ملی در کردستان عبارت‌اند از روستاهای صلوات آباد، نوره، آویهنک و نگل در اطراف سنندج، دزلی، اورامان تخت و ژبوار در سروآباد، پالنگان در کامیاران، قصلان در قروه، ترجان در سقز، خسروآباد گروس، قمچقای و صلوات آباد در بیجار. همچنین روستاهای نران، میانه، باینچوب و دولاب در سنندج، سبدلو، هفتاش، شوی و مجسه در بانه، مولان آباد، خورخوره، کچل منگان و پارسانیان در سقز، کومائین در کامیاران، بلبر، دیوه‌زناو، ناو، بیساران و سلین در سروآباد، ینگیجه، کانی سانان، نی، ننه و تراق تپه در مریوان، قره دره و گیزمل علیا در دیواندره، تازه آباد علیا و میهم سفلی در قروه، باشماق در دهگلان، چشمه سنگین و شریف آباد در بیجار روستاهای منتخب استانی هستند. تاکنون منظر فرهنگی ۱۰ روستای استان کردستان شامل روستاهای گلین، حلوان، هشه‌میز، دولاب، تخته، وصی سفلی، وصی علیا، شیان، ژان و بزلا نه نیز به ثبت ملی رسیده است (ظهربی، ۱۳۸۵).

یافته‌ها

نقاط قوت و ضعف داخلی

هدف این مطالعه سنجش محیط داخلی ناحیه روستایی کردستان جهت شناسایی نقاط ضعف و قوت آن (جنبه‌ها و مواردی که در راه دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی و اجرای آن تأثیر مساعد یا بازدارنده دارند) در راستای توسعه گردشگری (توریسم) است. این نقاط ضعف و قوت در چارچوب ابعاد توسعه پایدار روستایی (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، نهادی و اکولوژیکی) مطرح شده است. نقاط قوت و ضعف داخلی در زمره فعالیت‌های قابل کنترل در محیط داخلی است که مجموعه آن‌ها را به شیوه‌ای عالی یا ضعیف انجام می‌دهد (جدول ۱)،

جدول ۱: ماتریس عوامل مؤثر داخلی بر گردشگری (توریسم) روستایی

نقاط قوت	نقاط ضعف
<p>* مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی توریسم (گردشگری) جهت استفاده از منابع طبیعی و انسانی منطقه * عدم تمایل روستائیان به سرمایه‌گذاری در این زمینه به علت هزینه‌بر بودن معرفی روستایی کردستان به عنوان قطب گردشگری (توریسم) در سطح استان کرمان و اطراف جیرفت</p> <p>* تنوع محصولات کشاورزی (محصولات سردسیری و گرمسیری)</p> <p>* وجود بازار مناسب فروش محصولات کشاورزی و دامی به گردشگران</p>	<p>بودن این صنعت</p> <p>* عدم آشنایی مردم به صنعت توریسم (گردشگری)</p> <p>* عدم وجود برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولتی در این زمینه</p>
<p>* سطح بالای آگاهی و سواد روستائیان و بالا بودن حس مشارکت و همکاری در بین روستائیان</p> <p>* وجود آداب‌ورسوم فرهنگی سنتی بومی و موسیقی بومی منطقه</p> <p>* مهمان‌نوازی و گرم بودن مردم منطقه با غریبه‌ها</p>	<p>* توزیع نامناسب گردشگران در فصول سال (تراکم زیاد در تابستان)</p> <p>* تفاوت فرهنگی گردشگران و مردم روستا</p> <p>* عدم وجود نیروهای متخصص و آموزش‌دیده</p> <p>* نامناسب بودن خدمات‌رسانی و اطلاع‌رسانی به گردشگران</p>
<p>* وجود چشم‌انداز زیبا و منحصربه‌فرد در منطقه و حتی استان</p> <p>* نزدیکی به مراکز جمعیتی از جمله جیرفت و بم</p> <p>* وجود ارتفاعات و قله‌های زیبا جهت کوهنوردی و فعالیت‌های ورزشی</p> <p>* وجود رودخانه و چشمه‌های آبگرم و غارها و حیات وحشی بدیل</p> <p>* محیط آرام و بدون آلودگی و آب‌وهوای مناسب جهت استراحت شهروندان خصوصاً در فصل گرم سال</p> <p>* وجود امکانات تفریحی</p>	<p>* نامناسب بودن تجهیزات و تأسیسات تفریحی و ...</p> <p>* عدم ایمنی مسیرهای رفت‌وآمد گردشگران در هنگام کوهنوردی و ...</p> <p>* نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی (فاضلاب و سرپناه در هنگام وقوع باران و سیلاب)</p>
<p>* اعتقاد مسئولان به اشتغال‌زایی به‌وسیله گسترش توریسم (گردشگری) به عنوان ابزار توسعه روستایی</p>	<p>* عدم آشنایی روستائیان با گردشگران و عدم آموزش آن‌ها در نحوه برخورد با گردشگران</p>

منبع: یافته‌های پژوهش

فرصت‌ها و تهدیدات خارجی

مقصود از فرصت‌ها و تهدیدات خارجی رویدادها و روندهای اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، بوم‌شناسی، محیطی، سیاسی، قانونی، دولتی، فناوری و رقابتی است که خارج از کنترل هستند، از این رو از واژه خارجی استفاده می‌کنند. فن‌آوری زیستی (بیوتکنولوژی)، جابجایی جمعیت، تغییر در نگرش‌ها، تورم و ارزش‌های کار نمونه‌هایی از فرصت‌ها و تهدیداتی است که ممکن است برای اجرای هر طرحی به وجود آید. چنانچه ذکر شد هدف این مطالعات بر این اصل استوار است که با شناسایی فرصت‌ها و تهدیدات بازار، توصیه‌های اساسی ارائه شود تا با بهره‌جستن از فرصت‌های خارجی و پرهیز از اثرات ناشی از تهدیدات خارجی یا کاهش دادن آن‌ها طرح مورد نظر ثمر واقع شود. در این مرحله به شناسایی آثار محیط خارجی در ناحیه روستایی کردستان جهت شناسایی فرصت‌ها و تهدید-هایی که در ارتباط با گسترش گردشگری (توریسم) در این منطقه وجود دارد می‌پردازیم که در چارچوب ابعاد توسعه پایدار روستایی مطرح شده است.

جدول ۲: ماتریس عوامل مؤثر خارجی بر گردشگری (توریسم) روستایی

فرصت‌ها	تهدیدها
<p>- سرمایه‌گذاری دولت در زمینه گردشگری (توریسم) ناحیه</p> <p>- انگیزه‌بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری گردشگری (توریسم)</p> <p>- هم‌جواری با بازارهای مهم گردشگری (توریسم)</p> <p>- افزایش زمینه‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌عنوان مکمل بخش دولتی و تنوع‌بخشی به اشتغال.</p> <p>- بهره‌های اقتصادی ناشی از حضور مسافران بین‌راهی</p>	<p>- بالا رفتن قیمت زمین و بورس‌بازی و بالا رفتن هزینه‌های مالی جهت تجهیزات و تسهیلات گردشگری (توریسم) و مقرون به صرفه نبودن آن‌ها</p> <p>- ضریب ریسک‌پذیری بالای سرمایه‌گذاری در منطقه.</p>
<p>* فراهم شدن زمینه‌های تقویت فرهنگ بومی - محلی از طریق * از بین رفتن فرهنگ سنتی و بومی منطقه (زبان، پوشاک، معماری و مسکن برقراری تعامل با گردشگران.</p> <p>* توجه به بخش فرهنگی از طرف سازمان‌ها و دستگاه‌های مرتبط با * بی‌توجهی به نیروهای جوان بومی</p> <p>* کم‌رنگ شدن سنت‌ها و آیین‌های گذشته به دلیل گذار جامعه از وضع سنتی به صنعتی که این امر می‌تواند در کم‌رنگ شدن فرهنگی</p> <p>* بالا بودن فعالیت‌های فرهنگی در بین مردم به خصوص جوانان. پتانسیل‌های خاص هر منطقه در جهت تقویت گردشگری (توریسم) مؤثر باشد.</p> <p>* افزایش انگیزه بیشتر برای مسافرت و تفریح در بین مردم شهری و * عدم همگرایی نهادها و سازمان‌های دولتی برای توسعه گردشگری (توریسم).</p> <p>حومه</p> <p>* نزدیکی به مراکز جمعیتی بزرگ مانند جیرفت و بم</p>	<p>* کم‌رنگ شدن سنت‌ها و آیین‌های گذشته به دلیل گذار جامعه از وضع سنتی به صنعتی که این امر می‌تواند در کم‌رنگ شدن فرهنگی</p> <p>* افزایش انگیزه بیشتر برای مسافرت و تفریح در بین مردم شهری و * عدم همگرایی نهادها و سازمان‌های دولتی برای توسعه گردشگری (توریسم).</p> <p>حومه</p> <p>* نزدیکی به مراکز جمعیتی بزرگ مانند جیرفت و بم</p>

اکولوژیکی	- اقدام دهیاری جهت دفع آلاینده‌های محلوده - مجاورت با منطقه گردشگری (توریسم) دهبکری * گرمای زیاد منطقه جیرفت باعث می‌شود که در فصل گرما اکثریت مردم به این منطقه روی آورند.	- از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی و آثار تخریبی آن همانند افزایش سیل، تخریب زمین‌های کشاورزی روستاها * آلودگی منابع آب‌و خاک و اقلیم منطقه نسبت به نواحی رقیب
نهادی	- افزایش توجه و حمایت مسئولان کشور از توسعه روستایی با * عدم ارائه مجوز و تسهیلات از سوی دولت جهت گسترش و توسعه خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری (توریسم) در این روستاها رویکرد اشتغال‌زایی و کسب درآمد. - وجود نیروهای متخصص و باتجربه	نواحی

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها

همان‌طوری که در جداول ۴، ۵ نشان داده شد در منطقه مطالعه شده تعداد ۱۳ قوت داخلی در برابر ۱۱ نقطه ضعف داخلی و تعداد ۱۵ فرصت خارجی در برابر ۱۰ تهدید خارجی شناسایی و بررسی شده است. به این ترتیب در مجموع ۲۸ نقطه قوت و فرصت به عنوان مزیت‌ها و ۲۱ نقطه ضعف و تهدید به عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای پیش‌روی این منطقه جهت گسترش گردشگری (توریسم) قابل شناسایی است. با توجه به موارد مذکور باید گفت که برای توسعه گردشگری (توریسم) در این منطقه و بهبود آن روش‌هایی بکار گرفته و به طریقی برنامه‌ریزی شود که این ضعف‌ها را تقلیل داده و با استفاده مناسب از نقاط قوت و فرصت‌های پیش‌رو بتوان این منطقه را به‌عنوان منطقه گردشگری (توریسم) حتی در کشور مطرح نمود.

جدول ۳: ماتریس SWOT عوامل اصلی تأثیرگذار بر گردشگری (توریسم) روستایی

بیرونی	داخلی
فرصت‌ها (O)	قوت‌ها (S)
O1 توجه و سرمایه‌گذاری دولت در زمینه گردشگری (توریسم) ناحیه	S1 مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی توریسم (گردشگری) جهت استفاده از منابع طبیعی و انسانی منطقه
O2 انگیزه‌بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در این زمینه	S2 تنوع محصولات کشاورزی و هم‌جواری محصولات سردسیری و گرمسیری
O3 هم‌جواری با بازارهای مهم گردشگری (توریسم) (ده بکری و راین)،	S3 فروش محصولات کشاورزی و دامی به گردشگران
O4 افزایش زمینه‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌عنوان مکمل بخش دولتی و تنوع‌بخشی به اشتغال.	S4 بالا بودن سطح آگاهی و سواد روستائیان و بالا بودن حس مشارکت و همکاری در بین روستائیان
O5 بهره‌های اقتصادی ناشی از حضور مسافران بین‌راهی	S5- آداب‌ورسوم فرهنگی سنتی بومی و موسیقی بومی منطقه
O6 فراهم شدن زمینه‌های تقویت فرهنگ بومی - محلی از طریق برقراری تعامل با گردشگران.	S6 مهمان‌نوازی و گرم بودن مردم منطقه با غریبه‌ها
O7 توجه به بخش فرهنگی از طرف سازمان‌ها و دستگاه‌های مرتبط با فعالیت‌های گردشگری (توریسم).	S7 وجود چشم‌انداز زیبا و منحصربه‌فرد در منطقه و حتی استان
O8 بالا بودن فعالیت فرهنگی در بین مردم به‌ویژه جوانان.	S8 نزدیکی به مراکز جمعیتی از جمله جیرفت و بم
O9 افزایش انگیزه مسافرت و تفریح در بین مردم شهری	S9 وجود ارتفاعات و قله‌های زیبا جهت کوهنوردی و فعالیت‌های ورزشی
O10 نزدیکی به مراکز جمعیتی بزرگ مانند جیرفت و بم	S10 وجود رودخانه و چشمه‌ها و وجود چشمه‌های آبگرم و غارها و حیات‌وحش بی‌بدیل
O11 اقدام دهیاری جهت دفع آلاینده‌های محیط‌زیست روستایی کردستان	S11 محیط آرام و بدون آلودگی و آب‌وهوای مناسب جهت استراحت شهروندان خصوصاً در فصل گرم سال
O12 مجاورت با منطقه ده بکری که باعث می‌شود گردشگران برای رفتن به آن از این مسیر عبور کنند.	S12 وجود امکانات تفریحی مانند تله‌کابین و...
O13 گرمای زیاد منطقه جیرفت باعث می‌شود که در فصل گرما اکثریت مردم به این منطقه روی آورند.	S13 اعتقاد مسئولان به اشتغال‌زایی توریسم (گردشگری) (توسعه اقتصادی)
O14 افزایش توجه و حمایت مسئولان کشور از توسعه روستایی با رویکرد اشتغال‌زایی و کسب درآمد.	
O15 وجود نیروی متخصص در مجاورت این منطقه (جیرفت)	
تهدیدها (T)	ضعف‌ها (W)
T1 بالا رفتن قیمت زمین و بورس‌بازی و بالا رفتن هزینه‌های مالی جهت تجهیزات و تسهیلات گردشگری (توریسم) و W1 عدم تمایل روستائیان به سرمایه‌گذاری در این زمینه به علت هزینه‌بر بودن این صنعت	مقرن‌ن بودن آن‌ها
T2 ضریب ریسک‌پذیری بالای سرمایه‌گذاری در منطقه	W2 عدم آشنایی مردم به صنعت توریسم (گردشگری)
T3 از بین رفتن فرهنگ سنتی و بومی منطقه (زبان، پوشاک، معماری و مسکن	W3 عدم وجود برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولتی در این زمینه
T4 ازدیاد تخلفات اجتماعی با ورود گردشگران در منطقه نسبت به قبل	W4 توزیع نامناسب گردشگران در فصول سال (تراکم زیاد در تابستان)
T5 عدم توجه به نیروهای جوان منطقه در زمینه اجتماعی، فرهنگی.	W5 تعارض و تفاوت میان فرهنگ گردشگران و مردم روستا
T6 کم‌رنگ شدن سنت‌ها و آیین‌های گذشته به دلیل گذار جامعه از وضع سنتی به صنعتی که این امر می‌تواند در کم‌رنگ شدن W7 نامناسب بودن خدمات‌رسانی و اطلاع‌رسانی به گردشگران	W8 نامناسب بودن تجهیزات و تأسیسات تفریحی و...
T7 پتانسیل‌های خاص هر منطقه در جهت تقویت گردشگری (توریسم) مؤثر باشد.	W9 عدم ایمنی مسیرهای رفت‌وآمد گردشگران در هنگام کوهنوردی و...
T8 عدم همگرایی و انسجام در تصمیم‌گیری نهادها و سازمان‌های دولتی در راستای توسعه گردشگری (توریسم).	W10 نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی (فاضلاب و سرپناه در هنگام وقوع باران و سیلاب)
T9 از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی و آثار تخریبی آن همانند افزایش سیل، تخریب زمین‌های کشاورزی و مزارع روستایی	W11 عدم آشنایی روستائیان با گردشگران و عدم آموزش آن‌ها در نحوه‌ی برخورد با این نواحی
T9 آلودگی منابع آب‌و خاک و اقلیم منطقه نسبت به نواحی رقیب مانند ده بکری.	
T10 عدم ارائه مجوز و تسهیلات از سوی دولت جهت گسترش و توسعه خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری (توریسم) در W11 عدم آشنایی روستائیان با گردشگران و عدم آموزش آن‌ها در نحوه‌ی برخورد با این نواحی	

همچنین از طریق پرسشنامه، مزیت‌ها و محدودیت‌های عمده روستا، جهت اولویت‌بندی گزینه‌ها از دیدگاه مردم و گردشگران ارزیابی شده است. در جدول ۷ اولویت‌بندی و ضریب اهمیت هر یک از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها و هم‌چنین رتبه و نمره نهایی هریک از آن‌ها نیز نشان داده شده است.

منظور از ضریب اهمیت میزان اهمیت و حساسیت هر عامل در مقایسه با سایر عوامل است:

رتبه ۱: ضعف بحرانی رتبه ۲: ضعف معمولی رتبه ۳: قوت معمولی رتبه ۴: قوت عالی

همان‌طور که جدول ۷ نشان می‌دهد مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی گردشگری (توریسم) جهت استفاده از منابع طبیعی و انسانی منطقه و معرفی روستایی کردستان به عنوان قطب گردشگری (توریسم) در سطح استان کرمان و اطراف جیرفت، محیط آرام و بدون آلودگی و آب‌وهوای مناسب جهت استراحت شهروندان خصوصاً در فصل گرم سال و تنوع محصولات کشاورزی و هم‌جواری محصولات سردسیری و گرمسیری مهم‌ترین نقاط قوت جهت توسعه گردشگری (توریسم) در منطقه ذکر شده‌اند. عدم وجود برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولتی در این زمینه، عدم تمایل روستائیان به سرمایه‌گذاری در این زمینه به علت هزینه بر بودن این صنعت و نامناسب بودن تجهیزات و تأسیسات تفریحی و... مهم‌ترین نقاط ضعف جهت توسعه گردشگری (توریسم) در این منطقه بوده‌اند.

جدول ۴: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) - روستا روستایی کردستان

ضریب اهمیت (رتبه ۱-۴) (رتبه ۱-۴) نمره			قوت‌ها ردیف عوامل داخلی
۰.۲۴	۴	۰.۰۶	۱ مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی توریسم (گردشگری) جهت استفاده از منابع طبیعی و انسانی منطقه
۰.۲۰	۴	۰.۰۵	۲ تنوع محصولات کشاورزی (محصولات سردسیری و گرمسیری در کنار)
۰.۰۹	۳	۰.۰۳	۳ بازار مناسب جهت فروش محصولات کشاورزی و دامی به گردشگران
۰.۰۹	۳	۰.۰۳	۴ بالا بودن سطح آگاهی و سواد روستائیان و بالا بودن حس مشارکت و همکاری در بین روستائیان
۰.۰۹	۳	۰.۰۳	۵ وجود آداب و رسوم فرهنگی سنتی بومی و موسیقی بومی منطقه
۰.۰۹	۳	۰.۰۳	۶ مهمان‌نوازی و گرم بودن مردم منطقه با غریبه‌ها
۰.۱۲	۳	۰.۰۴	۷ وجود چشم‌انداز زیبا و منحصربه‌فرد در منطقه و حتی استان
۰.۰۹	۳	۰.۰۳	۸ نزدیکی به مراکز جمعیتی از جمله جیرفت و بم
۰.۱۲	۳	۰.۰۴	۹ وجود ارتفاعات و قله‌های زیبا جهت کوهنوردی و فعالیت‌های ورزشی
۰.۱۲	۳	۰.۰۴	۱۰ وجود رودخانه، چشمه‌های آبگرم، غارها و حیات‌وحش
۰.۰۲	۴	۰.۰۵	۱۱ محیط آرام و بدون آلودگی و آب‌وهوای مناسب جهت استراحت شهروندان خصوصاً در فصل گرم سال
۰.۱۲	۳	۰.۰۴	۱۲ وجود امکانات تفریحی مانند تله‌کابین و...
۰.۰۹	۳	۰.۰۳	۱۳ اعتقاد مسئولان به اشتغال‌زایی توریسم (گردشگری) (توسعه اقتصاد روستایی)
۱.۶۶	-	۰.۵	جمع
۰.۰۶	۱	۰.۰۶	۱۱ ضعف‌ها عدم تمایل روستائیان به سرمایه‌گذاری در این زمینه به علت هزینه‌بر بودن آن
۰.۰۸	۲	۰.۰۴	۲ عدم آشنایی مردم به صنعت توریسم (گردشگری)
۰.۰۷	۱	۰.۰۷	۳ عدم وجود برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولتی در این زمینه
۰.۰۵	۱	۰.۰۵	۴ توزیع نامناسب گردشگران در فصول سال (تراکم زیاد در تابستان)
۰.۰۸	۲	۰.۰۴	۵ تعارض و تفاوت میان فرهنگ گردشگران و مردم روستا
۰.۰۸	۲	۰.۰۴	۶ عدم وجود نیروهای متخصص و آموزش‌دیده در این نواحی
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	۷ نامناسب بودن خدمات‌رسانی و اطلاع‌رسانی به گردشگران
۰.۰۶	۱	۰.۰۶	۸ نامناسب بودن تجهیزات و تأسیسات تفریحی و...
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	۹ عدم ایمنی مسیرهای رفت‌وآمد گردشگران در هنگام کوهنوردی و...
۰.۰۸	۲	۰.۰۴	۱۰ نامناسب بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی (فاضلاب و سربانه در هنگام وقوع باران و سیلاب)
۰.۰۶	۲	۰.۰۳	۱۱ ناآشنایی روستائیان با گردشگران و عدم آموزش نحوه برخورد آن‌ها با گردشگران
۰.۰۷	-	۰.۵	جمع
۲.۳۶	۱		جمع قوت‌ها و ضعف‌ها

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۵: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) - مناطق روستایی کردستان (منبع: یافته‌های تحقیق)

فرصت‌ها	عوامل خارجی	
ضریب اهمیت رتبه نمره	(۱)	(۴-)
	(۱)	(۴-)
۱ توجه و سرمایه‌گذاری دولت در زمینه گردشگری (توریسم)	۰,۰۶	۰,۲۴
۲ انگیزه افراد و بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در این زمینه	۰,۰۵	۰,۲۰
۳ قرار گرفتن در حفاصل بازارهای مهم گردشگری (توریسم) (ده بکری و راین)،	۰,۰۳	۰,۰۹
۴ افزایش زمینه‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌عنوان مکمل بخش دولتی و تنوع‌بخشی به اشتغال.	۰,۰۵	۰,۰۲
۵ بهره‌مندی از منافع اقتصادی ناشی از حضور مسافران بین‌راهی	۰,۰۴	۰,۱۶
۶ فراهم شدن زمینه تقویت فرهنگ بومی - محلی از طریق برقراری تعامل با گردشگران.	۰,۰۴	۰,۱۶
۷ توجه به بخش فرهنگی از طرف سازمان‌ها و دستگاه‌های مرتبط	۰,۰۳	۰,۰۹
۸ بالا بودن فعالیت‌های فرهنگی در بین مردم به خصوص جوانان.	۰,۰۲	۰,۰۶
۹ افزایش انگیزه بیشتر برای مسافرت و تفریح در بین مردم شهری	۰,۰۲	۰,۰۶
۱۰ نزدیکی به مراکز جمعیتی بزرگ مانند جیرفت و بم	۰,۰۳	۰,۰۹
۱۱ اقدام دهیاری جهت دفع عوامل آلاینده محیط‌زیست محدوده	۰,۰۳	۰,۰۹
۱۲ اقرارگیری منطقه در نزدیکی مرز باعث می‌شود گردشگران برای رفتن به آن از این مسیر عبور کنند.	۰,۰۲	۰,۰۹
۱۳ گرمای زیاد منطقه جیرفت باعث می‌شود در فصل گرما مردم به این منطقه روی آورند.	۰,۰۳	۰,۰۹
۱۴ افزایش توجه مسئولان کشور به توسعه روستایی با رویکرد اشتغال‌زایی و کسب درآمد.	۰,۰۳	۰,۰۹
۱۵ وجود نیروهای متخصص و باتجربه در مجاورت منطقه	۰,۰۲	۰,۰۶
جمع	۰,۵	۱,۷۴
تهدیدها ۱ بالا رفتن قیمت زمین و بورس‌بازی و بالا رفتن هزینه‌های مالی جهت تجهیزات و تسهیلات گردشگری (توریسم) و مقرون‌به‌صرفه نبودن آن‌ها	۰,۰۵	۰,۰۵
۲ ضریب ریسک‌پذیری بالای سرمایه‌گذاری در منطقه	۰,۰۳	۰,۱۵
۳ از بین رفتن فرهنگ سنتی و بومی منطقه (زبان، پوشاک، معماری و مسکن	۰,۰۷	۰,۰۷
۴ ازدیاد تخلفات اجتماعی با ورود گردشگران در منطقه نسبت به قبل	۰,۰۷	۰,۰۷
۵ عدم توجه به نیروهای جوان منطقه در زمینه اجتماعی، فرهنگی.	۰,۰۴	۰,۰۸
۶ کمرنگ شدن سنت‌ها و آیین‌های گذشته به دلیل گذار جامعه از وضع سنتی به صنعتی که این امر می‌تواند در کمرنگ شدن پتانسیل‌های خاص هر ۰,۰۶ منطقه در جهت تقویت گردشگری (توریسم) مؤثر باشد.	۰,۰۶	۰,۰۶
۷ عدم همگرایی و انسجام در تصمیم‌گیری نهادها و سازمان‌های دولتی در راستای توسعه گردشگری (توریسم).	۰,۰۴	۰,۰۸
۸ از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی و آثار تخریبی آن همانند افزایش سیل، تخریب زمین‌های کشاورزی و مزارع روستایی	۰,۰۵	۰,۰۵
۹ آلودگی منابع آب و خاک و اقلیم منطقه نسبت به نواحی رقیب.	۰,۰۴	۰,۰۸
۱۰ عدم ارائه مجوز و تسهیلات از سوی دولت جهت گسترش و توسعه خدمات، تجهیزات و تأسیسات گردشگری (توریسم) در این نواحی	۰,۰۴	۰,۰۸
جمع	۰,۵	۰,۷۷
جمع فرصت‌ها و تهدیدها	۱	۲,۵۱

رتبه ۱: تهدید جدی رتبه ۲: تهدید عادی رتبه ۳: فرصت عادی رتبه ۴: فرصت استثنایی

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول (۸)، توجه و سرمایه‌گذاری دولت در زمینه گردشگری (توریسم) در مناطق روستایی کردستان، افزایش زمینه‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌عنوان مکمل بخش دولتی، تنوع‌بخشی به اشتغال و انگیزه‌بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری (توریسم)، مهم‌ترین فرصت‌ها بوده‌اند. از بین رفتن فرهنگ سنتی و بومی منطقه (زبان، پوشاک، معماری و مسکن، درختان و پوشش گیاهی و طبیعت منطقه)، ازدیاد تخلفات اجتماعی با ورود گردشگران در منطقه نسبت به قبل و بالا رفتن قیمت زمین و بورس‌بازی و بالا رفتن هزینه‌های مالی جهت تجهیزات و تسهیلات گردشگری (توریسم) و مقرون به صرفه نبودن آن‌ها، به‌عنوان مهم‌ترین تهدیدهای پیش روی گردشگری (توریسم) روستایی کردستان ذکر شده‌اند.

۴. ماتریس چهار نقطه‌ای داخلی و خارجی (IE)

برای تجزیه و تحلیل هم‌زمان عوامل داخلی و خارجی از ابزاری به نام ماتریس داخلی و خارجی استفاده می‌شود. این ماتریس برای تعیین موقعیت سازمان مورد مطالعه (در این تحقیق مناطق روستایی کردستان) به کار می‌رود. به عبارت دیگر یک سازمان می‌تواند با استفاده از این ماتریس، وضعیت موجود خود را تعیین کند. برای تشکیل این ماتریس، سازمان بایستی نمرات حاصل ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی را در ابعاد افقی و عمودی این ماتریس قرار دهد تا جایگاه سازمان یا کسب و کار در خانه‌های این ماتریس مشخص گردد و بتوان استراتژی مناسبی را برای آن اتخاذ نمود.

ماتریس مورد مطالعه در این تحقیق، از نوع چهارخانه‌ای است. در ماتریس چهارخانه‌ای این نمرات در یک طیف دو بخشی ضعیف (۱ الی ۲/۵) و قوی (۲/۵ الی ۴) تعیین می‌شوند.

همان‌طور که در نمودار نشان داده شده است، اگر موقعیت سازمان (مناطق روستایی کردستان) از حیث نمرات عوامل خارجی و داخلی در خانه I باشد، استراتژی تهاجمی (رشد و توسعه)، اگر در خانه II باشد، استراتژی رقابتی (نگهداری و حمایت بیرونی)، چنانچه در خانه III باشد استراتژی محافظه‌کارانه (نگهداری و حمایت درونی) و بالاخره اگر در خانه IV باشد استراتژی تدافعی (برداشت، واگذاری، کاهش، انحلال) توصیه می‌شود.

۴-۱. شناسایی استراتژی‌های ممکن

با عنایت به چهار دسته استراتژی احصا شده در ماتریس SWOT (شامل استراتژی‌های SW, ST, WO, WT) و با توجه به منطقه قرار گرفتن سازمان در ماتریس داخلی و خارجی، آن دسته از استراتژی‌ها را جهت ارزیابی و انتخاب در ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی برمی‌گزینیم که مربوط به منطقه تعیین شده در ماتریس داخلی و خارجی باشند. بدیهی است که بدین منظور ابتدا استراتژی‌هایی در نظر گرفته می‌شوند که با خانه مربوط به نقطه اصلی جایگاه سازمان در ماتریس داخلی و خارجی مطابقت داشته باشند، سپس مهم‌ترین استراتژی‌ها از خانه‌های مجاور (خانه‌های احتمالی مربوط به نقاط فرعی حاصل از لحاظ نمودن انحراف معیار نقطه اصلی) در نظر گرفته می‌شوند. به عبارتی دیگر، چون نقطه اصلی جایگاه سازمان در ماتریس داخلی و خارجی، در خانه II است و نقاط فرعی حاصل از لحاظ نمودن انحراف معیار آن نیز تا حدودی در خانه‌های I و III قرار گیرند؛ این سازمان بایستی استراتژی‌های رقابتی و تهاجمی (استراتژی‌های دسته SO از استراتژی‌های SWOT) را در اولویت قرار دهد. همان‌طور که شکل (۲) نشان می‌دهد استراتژی اصلی برای توسعه گردشگری (توریسم) در این منطقه استراتژی رقابتی است (قدرت درونی، فرصت بیرونی) و به معنی نگهداری و حمایت بیرونی است.

۵. ارائه راهبردها و راهکارهای توسعه گردشگری (توریسم) روستایی

۵-۱. راهبردهای رقابتی (راهبرد مطلوب)

از آن‌جاکه طبق نتایج مراحل قبل، راهبرد رقابتی بایستی به عنوان راهبرد اصلی توسعه گردشگری (توریسم) در این منطقه در نظر گرفته شود، ۳ راهبرد زیر جهت بهره‌برداری از فرصت‌ها به منظور توسعه گردشگری (توریسم) در منطقه روستایی کردستان ارائه می‌شود:

راهبرد اول

زمینه‌سازی برای حضور سرمایه‌گذاران خصوصی جهت سرمایه‌گذاری توسعه صنعت گردشگری (توریسم) منطقه (دولت بایستی خدمات مشاوره‌ای و زیربنایی مانند خدمات علمی، راه‌سازی و توسعه ارتباطات، بیمه و مانند آن ارائه دهد و نقش تسهیل‌گری داشته باشد)،

راهبرد دوم

زمینه‌سازی برای حضور فعال NGOها یا سازمان‌های غیردولتی مردمی. در اینجا نقش دولت حمایت از سازمان‌دهی و ایجاد این تشکل‌های مردمی می‌نماید. در واقع دولت با ارائه حمایت‌های مادی و معنوی از سازمان‌هایی که برخلاف سرمایه‌گذاران خصوصی، به دنبال سود زیاد نیستند نقش تسهیل‌گری و حمایت را به بهترین نحو انجام می‌دهد. مزیت این سازمان‌ها نسبت به بخش خصوصی در این است که سودهای اقتصادی کلان مدنظر آن‌ها نیست. از این رو نوعی تضمین اکولوژیکی (کاهش فشار بر منابع و سودجویی) و اجتماعی (عدم بروز نابرابری) ایجاد می‌شود.

راهبرد سوم

از آنجا که دولت نسبت به سازمان‌های خصوصی و غیرانتفاعی (NGO) اعتماد دارد، می‌تواند علاوه بر این‌که نوعی نقش تسهیل‌گری برای حضور این دو بخش ایفا نماید، مستقیماً برخی از امور مربوط به گردشگری (توریسم) منطقه را نیز بر عهده گیرد؛ که این اقدام موجب کم‌رنگ‌تر شدن نقش بخش خصوصی می‌شود. در این راهبرد هدف دولت به عنوان یک عامل بیرونی، سرمایه‌گذاری کلان در راستای استفاده بهینه از فرصت‌های بیرونی و قوت‌های داخلی است. دولت برای اینکه از بروز تمرکزگرایی جلوگیری نماید همواره سعی می‌کند در صورت تقویت بخش خصوصی و NGOها، نقش خود را کمتر نموده و زمینه استقلال و عدم تمرکز را ایجاد نماید.

۲-۵. تحلیل به کمک تکنیک SWOT (تهیه ماتریس کمی یا QSPM):

اکنون که مرحله کیفی تدوین راهبرد مطلوب برای توسعه گردشگری (توریسم) منطقه روستایی کردستان به کمک تکنیک سوات به پایان رسید بایستی مرحله دوم (کمی) آن نیز انجام شود. این مرحله در راستای اولویت‌بندی راهبردها انجام می‌شود. در این تحقیق در راستای اولویت‌بندی راهبردهای ۳ گانه که در چارچوب استراتژی کلان رقابتی (و کمک گرفتن از استراتژی‌های تهاجمی) می‌باشند، بدین ترتیب عمل شد که ابتدا هر کدام از عوامل درونی و بیرونی و به هر کدام از راهبردها نمره‌ای از ۱ تا ۵ اختصاص داده شد. این نمره سپس در وزن آن عامل ضرب شد و در نهایت امتیازی برای آن راهبرد تعیین گردید. مجموع امتیازاتی که عوامل درونی و بیرونی به هر کدام از راهبردها دادند معیار پژوهش، برای انتخاب راهبرد اولویت است. نتیجه این فرآیند نشان داد که امتیاز راهبرد اول (۴/۷۲)، امتیاز راهبرد دوم (۵/۶۰) و امتیاز راهبرد سوم (۷/۵۵) است؛ بنابراین راهبرد سوم جهت تقویت قوت‌ها و تضعیف ضعف‌های داخلی، بهره‌گیری از فرصت‌ها و در نهایت به حداقل رساندن تهدیدهای بیرونی بیشترین قابلیت را دارد.

جدول ۶: ماتریس کمی (QSPM)

عوامل داخلی	وزن نمره جذابیت به راهبرد اول نمره جذابیت به راهبرد دوم نمره جذابیت به راهبرد سوم	
S۱	۰/۱۸	۰/۲۴
S۲	۰/۱	۰/۰۵
S۳	۰/۱۲	۰/۰۶
S۴	۰/۱۵	۰/۰۹

۸۰۲ فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، سال دهم، شماره دوم، بهار ۱۳۹۹

۰/۱۲	۰/۰۹	۰/۶۰/۰۳	S ۵
۰/۱۵	۰/۰۹	۰/۰۳۰/۰۳	S ۶
۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۰۸۰/۰۴	S ۷
۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۰۶۰/۰۳	S ۸
۰/۱۲	۰/۰۴	۰/۰۴۰/۰۴	S ۹
۰/۱۶	۰/۱۲	۰/۰۸۰/۰۴	S ۱۰
۰/۲	۰/۱	۰/۱۰/۰۵	S ۱۱
۰/۰۸	۰/۰۴	۰/۰۴۰/۰۴	S ۱۲
۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۰۶۰/۰۳	S 13
۰/۳	۰/۱۸	۰/۳۰/۰۶	W ۱
۰/۱۲	۰/۱۶	۰/۰۸۰/۰۴	W ۲
۰/۲۸	۰/۲۱	۰/۳۵۰/۰۷	W ۳
۰/۲۵	۰/۲	۰/۱۰/۰۵	W ۴
۰/۲	۰/۱۲	۰/۰۸۰/۰۴	W ۵
۰/۱۶	۰/۱۲	۰/۰۸۰/۰۴	W ۶
۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶۰/۰۳	W ۷
۰/۱۸	۰/۱۲	۰/۰۶۰/۰۶	W ۸
۰/۱۵	۰/۰۹	۰/۰۶۰/۰۳	W ۹
۰/۲	۰/۱۶	۰/۰۸۰/۰۴	W ۱۰
۰/۱۵	۰/۱۲	۰/۰۶۰/۰۳	W ۱۱
۳/۶۸	۲/۸۹	۲/۷۲	امتیاز عوامل داخلی به هر راهبرد
۰/۳	۰/۱۸	۰/۱۲۰/۰۶	O ۱
۰/۰۹	۰/۱	۰/۲۵۰/۰۵	O ۲
۰/۱۸	۰/۱۲	۰/۰۹۰/۰۳	O ۳
۰/۲	۰/۱	۰/۲۵۰/۰۵	O ۴
۰/۱۶	۰/۰۸	۰/۰۴۰/۰۴	O ۵
۰/۱۶	۰/۰۸	۰/۰۸۰/۰۴	O ۶
۰/۱۵	۰/۰۹	۰/۰۳۰/۰۳	O ۷
۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۰۶۰/۰۲	O ۸
۰/۱	۰/۰۹	۰/۰۶۰/۰۲	O ۹
۰/۱۵	۰/۱۲	۰/۰۶۰/۰۳	O ۱۰
۰/۱۲	۰/۰۹	۰/۰۳۰/۰۳	O ۱۱
۰/۱	۰/۰۸	۰/۰۶۰/۰۲	O ۱۲
۰/۱۲	۰/۰۹	۰/۰۳۰/۰۳	O ۱۳
۰/۱۵	۰/۱۲	۰/۰۶۰/۰۳	O ۱۴
۰/۱	۰/۱	۰/۰۶۰/۰۲	O ۱۵
۰/۲۵	۰/۱	۰/۰۵۰/۰۵	T ۱
۰/۱۵	۰/۱۲	۰/۰۶۰/۰۳	T ۲
۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۱۴۰/۰۷	T ۳
۰/۲۸	۰/۲۱	۰/۰۷۰/۰۷	T ۴
۰/۱۶	۰/۱۶	۰/۰۸۰/۰۴	T ۵
۰/۱۸	۰/۰۶	۰/۰۶۰/۰۶	T ۶
۰/۱۲	۰/۰۸	۰/۰۴۰/۰۴	T ۷
۰/۱۵	۰/۱	۰/۱۰/۰۵	T ۸
۰/۲	۰/۱۶	۰/۰۸۰/۰۴	T ۹
۰/۰۸	۰/۰۸	۰/۰۴۰/۰۴	T ۱۰
۳/۸۵	۲/۷۱	۲	امتیاز عوامل خارجی به هر راهبرد
۷/۵۵	۵/۶۰	۴/۷۲	جمع کل

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

در سال‌های اخیر با توسعه گردشگری (توریسم) در نواحی روستایی، مطالعه اثرات و عملکرد گردشگری (توریسم) روستایی، حوزه‌ای پربار برای تحقیقات در میان طیفی از دانشمندان علوم اجتماعی بوده است که غالباً بر نقش گردشگری (توریسم) در مقام یک نوشدارو برای حل تمام بیماری‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی، آن را تایید کرده یا به چالش کشیده‌اند. اثرات گردشگری (توریسم) در جوامع مختلف متفاوت است. انواع مختلفی از اثرات گردشگری (توریسم) وجود دارد که به‌طور کلی می‌توان آنها را به اثرات و پیامدهای اقتصادی، محیطی، اجتماعی - فرهنگی تقسیم کرد که بسته به بافت و شرایط جامعه می‌تواند مثبت یا منفی باشد. تحقیقات نشان از آن دارد که با توجه به اثرات و پیامدهای مختلف و متنوع این فعالیت، در صورتی که رشد و توسعه آن به نحوی مناسب برنامه‌ریزی و مدیریت شود، به شکل قابل توجهی می‌تواند در تحولات ابعاد و سرمایه‌های مختلف نواحی روستایی تاثیرگذار باشد. در همین رابطه با مرور دیدگاه‌های موجود در ارتباط با گردشگری (توریسم) توسعه روستایی، می‌توان آنها را در قالب سه دیدگاه دسته‌بندی کرد:

الف) گردشگری (توریسم) روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی

ب) گردشگری (توریسم) روستایی به عنوان یک سیاست بازساخت سکونتگاه‌های روستایی

ج) گردشگری (توریسم) روستایی ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی

به نظر می‌رسد می‌بایست الگوی توسعه با توجه به شرایط طبیعی، اجتماعی و فرهنگی مناطق مختلف انتخاب شده و در نظام برنامه‌ریزی کشور به برنامه‌ریزی فضایی و در زمینه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، به دوری از برنامه‌ریزی بخشی بیشتر توجه شود. به بیان دیگر، با آنچه در برنامه‌های توسعه گذشته تحقق یافته ضروری است تا جهت کاهش تفاوت‌های استانی توسعه یافتگی فرهنگی به برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و دوری از برنامه‌ریزی بخشی و پیروی از سیاست‌های متعادل و متوازن در ایجاد فرصت‌های برابر برای منابع تمام مناطق و استان‌ها روی آورده شود. بدیهی خواهد بود که در برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای باید به استان‌های محروم و کمتر توسعه یافته بیشترین توجه صورت گیرد. برنامه‌ریزی منطقه‌ای کشور بر اساس معیارها و شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی که از قابلیت‌ها و تنگناهای هر منطقه ناشی می‌شود، به نقش و عملکرد آتی هر منطقه و استان می‌پردازد. از این نقطه نظر استان‌ها و مناطق کشور با سه عملکرد فراملی، ملی - منطقه‌ای و استانی تفکیک و مشخص می‌شوند. در شش دهه اخیر، صنعت توریسم (گردشگری) توسعه متمادی و تنوع‌پذیری اقتصادی را تجربه کرده است که به واسطه آن تبدیل به یکی از سریع‌ترین و رو به رشدترین بخش‌های صنعتی در دنیا گردیده است، مقاصد جدیدی ظهور کرده‌اند و مقاصد سنتی قبل مانند اروپا و آمریکای شمالی را به چالش کشیده‌اند و با وجود بحران‌های مقطعی، حضور گردشگران بین‌المللی نشان‌دهنده یک رشد بی‌وقفه است (از ۲۷۰ میلیون نفر در سال ۱۹۸۰ به ۵۲۸ میلیون در سال ۱۹۹۵ و ۹۸۳ میلیون در سال ۲۰۱۱ رسیده است). مطابق چشم‌انداز بلندمدت و ارزیابی روند توسعه آینده صنعت توریسم (گردشگری)، این صنعت در سال ۲۰۳۰، در آخرین به روزرسانی سازمان جهانی توریسم (گردشگری) تعداد گردشگران و مسافران سراسر جهان بر اساس انتظاراتها به میزان ۳۰۳ درصد به‌طور میانگین از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۳۰

افزایش پیدا می‌کند. این موضوع نشان دهنده سفر بیش از ۴۳ میلیون گردشگر جهانی در هر سال و رسیدن به عدد ۱ میلیارد و ۸۰۰ میلیون گردشگر تا سال ۲۰۳۰ است.

به عنوان یک معامله و سرویس جهانی، توریسم (گردشگری) ورودی تبدیل به یکی از بزرگترین شاخه‌های مبادلات جهانی شده است به طوریکه درآمد حاصل شده از توریسم (گردشگری) ورودی با احتساب حمل و نقل مسافرین بیش از ۱ تریلیارد و ۲۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۱ و یا به عبارتی ۳ میلیارد و ۴۰۰ میلیون در هر روز به طور میانگین بوده است. حساب صادرات توریسم (گردشگری) به اندازه ۳۰ درصد از مبادلات جهانی سرویس‌های ارتباطی و ۶ درصد از کل میزان مبادلات جهانی است.

در عصر حاضر صنعت گردشگری (توریسم) به عنوان بزرگترین صنعت جهان امروز و یکی از ارکان توسعه پایدار معرفی می‌شود. توریسم (گردشگری) اشکال مختلفی دارد که اکنون شکلی نوین از توریسم (گردشگری) با عنوان توریسم (گردشگری) روستایی، با هدف توسعه پایدار جوامع محلی در نواحی روستایی، بعنوان ابزاری جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی و یکی از مهمترین مشاغل مدرن در مناطق روستایی تجسم یافته است که با تاثیرگذاری در سه بعد پایداری اقتصادی، اجتماعی و محیطی ضمن جلب مشارکت جامعه محلی در توسعه اقتصاد ملی با پتانسیل حفظ و حمایت از منابع طبیعی و محیط زیست باعث پایداری محیطی می‌شود. در بعد اقتصادی، گامی جهت کاهش فقر با توسعه مراکز اشتغال کوچک، افزایش و تغییر شکل منابع در معرض خطر به سمت منابع پربازده و همراه با سودمندی و توزیع درآمد برمی‌دارد و در بعد اجتماعی نیز باعث کارآفرینی و جلوگیری از مهاجرت، ارتباطات بیشتر روستاییان با سایر جوامع و فرهنگ‌های متنوع و شناساندن هویت محلی و رفاه و نهایتاً ایجاد توسعه پایدار روستایی می‌گردد. هدف توسعه پایدار روستایی گسترش امکانات و بهبود شرایط زندگی نسل کنونی و نسل‌های آتی اقشار آسیب پذیر روستایی است. در این مقاله نیز با توجه به اهمیت موضوع، سعی شده است که ضمن تعریف مفاهیم توریسم (گردشگری) روستایی و توسعه پایدار به بررسی نقش گردشگری (توریسم) روستایی به عنوان یکی از راهکارهای توسعه پایدار پرداخته شود. این مقاله از طریق مطالعه اسناد و منابع کتابخانه‌ای انجام گرفته است.

تنوع بخشی به اقتصاد، بالا بردن شاخص‌های توسعه‌ی انسانی، مشکلات ناشی از صنعتی شدن و آلودگی بیش از حد استاندارد شهرها به ویژه شهرهای بزرگ، مهاجرت‌های روستایی، افزایش بهره‌وری و کارآمدی نیروی انسانی، اشتغال زایی، تعامل فرهنگ‌ها و گفتمان‌ها، حفظ محیط زیست، و در مجموع توسعه‌ی پایدار از دغدغه‌هایی است که جهان امروز با آن روبرو است. هر یک از کشورها در هر سطحی از توسعه در تلاشند که پاسخ لازم به دغدغه‌های مذکور را بیابند. در این میان، کشورهایی که به متنوع سازی اقتصاد روی آورده‌اند و می‌خواهند خود را از اقتصاد تک پایه‌ای برهانند در جستجوی شناخت راه‌های آن یا خلق راه‌ها و روش‌های جدیدند. یکی از این روش‌ها گردشگری (توریسم) است که اغلب کشورها به ویژه کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت برخوردارند، آن را در برنامه‌های توسعه‌ی ملی خود گنجانده‌اند تا از این طریق بتوانند فرآیند توسعه‌ی ملی خود را سرعت بخشند. توریسم (گردشگری) انواع مختلفی دارد که اکنون شکلی نوین و گزیداری از توریسم (گردشگری) با عنوان توریسم (گردشگری) روستایی، با هدف توسعه پایدار جوامع محلی در نواحی روستایی، بعنوان ابزاری جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی و یکی از مهمترین مشاغل مدرن در مناطق روستایی ارتقاء یافته است.

گردشگری (توریسم) روستایی تنها شامل گردشگری (توریسم) کشاورزی نمی‌شود، بلکه همه فعالیت‌هایی را دربرمی‌گیرد که گردشگران در مناطق روستایی انجام می‌دهند. از این رو می‌توان گفت افراد به دلایل مختلف و با انگیزه‌های متفاوت از نواحی روستایی بازدید می‌کنند و در بسیاری از فعالیت‌های گردشگری (توریسم) نیز شرکت خواهند کرد، به همین دلیل نیز انواع خاصی از گردشگری (توریسم) در نواحی روستایی وجود دارد که به شخص مسافر، ویژگی‌های مقصد و انگیزه سفر بستگی دارد؛ بنابراین می‌توان با توجه به اهداف گردشگران، از انواع زیر نام برد:

- گردشگری (توریسم) طبیعی: با تکیه بر جاذبه‌های اکولوژیکی.
  - گردشگری (توریسم) فرهنگی: مرتبط با فرهنگ، تاریخ و میراث فرهنگی و باستانی مردم روستایی.
  - اکوتوریسم: نوعی گردشگری (توریسم) که علاوه بر تعامل با جاذبه‌های طبیعی با زندگی و هنجارهای اجتماعی مردم محلی در ارتباط است.
  - گردشگری (توریسم) دهکده: گردشگران در مسکن دهکده‌ها اقامت کرده و در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دهکده مشارکت می‌کنند.
  - گردشگری (توریسم) مزرعه: شامل اقامت و گاهی اوقات مشارکت در فعالیت‌های کشاورزی در مزرعه بوده و در بین خانوارهای کشاورز به‌عنوان مکمل و جایگزین فعالیت‌های اقتصادی رواج پیدا می‌کند. به علاوه گردشگری (توریسم) مزرعه، ابزاری نیز برای حفاظت از چشم‌اندازهای سنتی است.
  - گردشگری (توریسم) روستایی یا گردشگری (توریسم) محلی - روستایی: این نوع گردشگری (توریسم) که می‌تواند شامل موارد بالا نیز باشد، شامل اردو زدن، اقامت در منازل اجاره‌ای، گشت و شکار در حیات‌وحش، بازاربایی صنایع دستی، جشنواره‌های فرهنگی، ورزش‌های ماجراجویانه، راه‌پیمایی، بازدید از مکان‌های تاریخی، جشنواره‌های موسیقی و در واقع هر گونه فعالیت تفریحی در نواحی روستایی است.
  - گردشگری (توریسم) سبز: اگرچه در بعضی از کشورها اصطلاح «گردشگری (توریسم) سبز» به گردشگری (توریسم) روستایی اطلاق می‌شود، یعنی گردشگری (توریسم) در مناطق سبز، اما اغلب برای توصیف نوعی از گردشگری (توریسم) به کار می‌رود که بیشتر طرفدار محیط زیست است.
- به‌طور خلاصه نتایج تحلیلی تحقیق نشان داد متناسب با وضعیت عوامل داخلی و خارجی در منطقه، راهبرد کلان مطلوب، راهبرد رقابتی با نگاه به راهبرد تهاجمی است. نتایج ماتریس کمی نیز نشان داد راهبرد سوم بیشترین قابلیت را دارد تا قوت‌های داخلی را به بهترین وجه تقویت کند، فرصت‌های بیرونی را مورد استفاده قرار دهد، ضعف‌ها را کاهش دهد و تأثیر تهدیدها را به حداقل ممکن برساند. طبق این راهبرد، دولت به سازمان‌های خصوصی و غیرانتفاعی اعتماد زیادی دارد و خود علاوه بر این که نقش تسهیل‌گری برای حضور این دو بخش انجام می‌دهد مستقیماً خیلی از امور مربوط به گردشگری (توریسم) منطقه را برعهده می‌گیرد و نقش بخش خصوصی را کاهش می‌دهد. دولت برای اینکه از بروز تمرکزگرایی جلوگیری نماید همواره سعی می‌کند در صورت تقویت دو بخش خصوصی و NGO ها، نقش خود را کمتر نموده و زمینه استقلال و عدم تمرکز را ایجاد نماید.

با توجه به موارد گفته شده در مجموع می‌توان نتیجه گرفت، اگر هدف از توسعه گردشگری (توریسم) روستایی، پایداری و ایفای نقش مثبت در زندگی مردم روستا است، نیازمند تعیین و توسعه راهکارهای بومی و خاص با توجه به مدیریت محیط‌زیست، توسعه مشارکت محلی، قوانین صریح و محکم، بازاریابی پایدار و برنامه‌ریزی واقع‌بینانه است. دولت بایستی این منطقه را در عمل، تبدیل به یک منطقه نمونه گردشگری (توریسم) کند، نقش تسهیل‌گری داشته باشد و به ویژه از طریق توسعه زیرساخت‌ها و ارائه خدمات علمی و مشاوره‌ای، در سطح بالایی به حمایت مادی، اجتماعی-انتظامی و معنوی بپردازد. مشکل اصلی که در حال حاضر وجود دارد این است که در برنامه‌ها و طرح‌های ملی و منطقه‌ای جایگاه گردشگری (توریسم) روستایی بسیار ضعیف و نارساست و فقدان سیاست‌های راهبردی و ساختاری در آن‌ها برای راهبری برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ی گردشگری (توریسم) در سطح محلی کاملاً مشهود است. از طرف دیگر طرح‌ها و پروژه‌هایی که در سطح محلی برای توسعه‌ی گردشگری (توریسم) روستایی تهیه و اجرا می‌شوند، از وجود سیاست‌های راهبردی و ساختاری محرومند. بنابراین، ارتباط مناسب بین برنامه‌ها و طرح‌های ملی و منطقه‌ای و محلی در زمینه توسعه‌ی گردشگری (توریسم) روستایی با رویکرد برنامه‌ریزی از پایین به بالا و مشارکتی ضروری است. موضوع مهم دیگر ایجاد ساختار و تشکیلات مناسب برای توسعه‌ی گردشگری (توریسم) روستایی در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی است که لازمه‌ی آن تقسیم کار و هماهنگی مناسب میان همه‌ی سطوح برنامه‌ریزی است. همچنین با توجه به ماهیت بین بخشی و چند بخشی برنامه‌ریزی توسعه‌ی گردشگری (توریسم)، نگرش یکپارچه و جامع در این زمینه ضروری است.

منابع

- کریمی، جعفر (۱۳۸۹)، گردشگری (توریسم) روستایی و نقش آن در توسعه پایدار روستا مورد مطالعه (تعدادی از روستاهای دهستان جبل - بخش کوهپایه)، پذیرفته شده در کنفرانس منطقه‌ای صنعت توریسم (گردشگری) دانشگاه آزاد خمینی شهر.
- رجبی، سپیده (۱۳۹۰)، نقش گردشگری (توریسم) در توسعه‌ی پایدار روستایی مطالعه‌ی موردی: (شهرستان خشکیجار) شاپلی، جولیا (۱۳۸۰)، گردشگری (توریسم) روستایی، ترجمه‌ی منشی زاده و نصیری، نشر منشی تهران.
- اقبال، ناصر، مقاله‌ی مدیریت گردشگری (توریسم) روستایی و نقش آن در توسعه‌ی روستایی، (۱۳۸۹) ص ۵۲.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷)، توسعه‌ی گردشگری (توریسم) روستایی با رویکرد گردشگری (توریسم) پایدار، انتشارات دانشگاه تهران.
- داس ویل، راجر (۱۳۸۶)، مدیریت جهانگردی، ترجمه‌ی اعرابی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- قادری، اسماعیل (۱۳۸۲)، نقش گردشگری (توریسم) روستایی در توسعه‌ی پایدار، پایان نامه دکتری.
- مرادنژاد، همایون (۱۳۸۱)، ماهنامه‌ی اجتماعی - اقتصادی جهاد، خرداد و تیر ماه، شماره‌ی ۲۵۰-۲۵۱.
- جعفری، حمید و حاتمی‌شاه خال، سیده محدثه (۱۳۹۱)، بررسی تاثیر گردشگری (توریسم) روستای در بخش اقتصادی دهستان سراوان طی دهه‌های اخیر، همایش ملی توسعه روستایی.
- حسین محمدی، مریم و حیاتی، داریوش (۱۳۹۱)، توسعه توریسم (گردشگری) روستایی رویکردی نوین در جهت توسعه پایدار روستایی، همایش ملی توسعه روستایی.
- ظهرابی، حمید (۱۳۸۵)، تدوین الگوی مدیریت اکوتوریسم (گردشگری) در حوزه آبخیز پریشان، مرکز علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی اهواز.

اشتری مهرجردی، اباذر (۱۳۸۳)، اکوگردشگری (توریسم) و پایداری: تعاریف، جنبه‌ها و ویژگی‌های آن، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، دوره ۵، شماره ۳.

امیریان، سعید (۱۳۸۷)، قوانین و مقررات تسهیل کننده سرمایه گذاری در بخش گردشگری (توریسم) ایران، چاپ اول. تهران: انتشارات نورعلم.

لطفی نیا، محمدتقی، آمار، تیمور (۱۳۹۸)، تحلیل نقش گردشگری (توریسم) خانه‌های دوم در تحولات زیست محیطی روستاهای هدف گردشگری (توریسم) شرق استان گیلان در دهه اخیر، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه ای)، ۹(۴)، ۱۷۹-۱۹۳.

ایمانی، بهرام، یاری، ارسطو، اسدپور، زهره (۱۳۹۸)، بررسی اثرات گردشگری (توریسم) روستایی بر کیفیت زندگی مطالعه موردی: روستای کریک- شهرستان دنا، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه ای)، ۹(۳)، ۳۲۱-۳۳۴.

میرزائی، حسن، فلاح تبار، نصرالله، استعلاجی، علیرضا (۱۳۹۷)، ارائه الگوهای بهینه توسعه گردشگری (توریسم) در روستاهای هدف گردشگری (توریسم) ایران مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری (توریسم) استان گیلان. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه ای)، ۹(۱)، ۳۴۷-۳۶۲.

موسایی، یوسف، شریعت پناهی، مجید ولی، استعلاجی، علیرضا (۱۳۹۷)، قابلیت سنجی گردشگری (توریسم) در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان سهند، روستای کندوان)، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه ای)، ۸(۴)، ۲۱۱-۲۱۹.

کابلی، سیدحسن، اکبرزاده، پیمان، نجارزاده، محمد (۱۳۹۷)، اثرات طرح‌های توسعه منطقه ای بر گردشگری (توریسم) روستایی (مطالعه موردی: سد سیازاخ در شهرستان دیواندره)، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه ای)، ۸(۴)، ۲۲۱-۲۳۵.

پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۸۵)، گردشگری (توریسم) (ماهیت و مفاهیم)، تهران: سمت.

پورجعفر، محمدرضا، محمودی نژاد، هادی، ایلکا، شاهین و عاقبت‌بخیر، حامد (۱۳۹۱)، فراتحلیلی از ارزیابی رویکردهای توسعه گردشگری (توریسم) روستایی با تأکید بر تحلیل عوامل راهبردی سوات، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، دوره ۱۴، ش ۲، ۷۹-۶۱.

خاتون‌آبادی، سید احمد و راست‌قلم، مهدی (۱۳۹۰)، سنجش ارکان چهارگانه گردشگری (توریسم) روستایی با استفاده از تکنیک سوات، اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲۵، ش ۳، ۳۳۰-۳۳۸.

راست قلم، مهدی. خلیل مقدم، بیژن و حیدری، رسول (۱۳۸۸)، بررسی مزیت‌ها و محدودیت‌های توسعه کانون‌های گردشگری (توریسم) با تحلیل سوات. فصلنامه مطالعات جهانگردی. شماره ۱۱ و ۱۲.

رجبی، آریتا (۱۳۸۶)، بررسی و تحلیل توان‌های محیطی گردشگری (توریسم) روستای فرومد شاهرود، آمایش سرزمین، شماره ۲.

رحیمی، حسین (۱۳۸۱)، جهانگردی روستایی و قلمرو آن: ماهنامه سیاسی-اقتصادی، ش ۱۸۶-۱۸۵.

رضوانی، محمدرضا و صفایی، جواد (۱۳۸۴)، گردشگری (توریسم) و تأثیر آن بر خانه‌های دوم در مناطق روستایی: تهدید یا فرصت، پژوهش‌های جغرافیایی، ش ۵۴، ۱۲۱-۱۰۹.

رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا، قادری، اسماعیل (۱۳۸۱)، نقش گردشگری (توریسم) روستایی در توسعه روستایی، مجله مدرس، دوره ۶، شماره ۲.

رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا و مهدوی، داوود (۱۳۸۵)، راهکارهای توسعه گردشگری (توریسم) روستایی با استفاده از مدل SWOT: دهستان لوسان کوچک، مجله مدرس، دوره ۱۰، شماره ۲.

رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا و مهدوی، داوود(۱۳۸۳)، مفاهیم برنامه‌ریزی در ایران با تأکید بر برنامه‌ریزی روستایی، مجموعه مقالات سمینار جامعه‌شناسی و توسعه، ج دوم، تهران: سمت ۵۱-۴۷.

سبکبار، حسنعلی فرجی، مطیعی لنگرودی و یداللهی فارسی، جهانگیر(۱۳۹۱)، رتبه‌بندی زمینه‌های توسعه گردشگری(توریسم) در نواحی روستایی، پژوهش‌های روستایی، سال ۳، ش ۱، ۲۶-۱.

ضرغام بروجنی، حمیدرضا و شالبلیان، علی‌اصغر(۱۳۹۲)، سیاست‌های گردشگری(توریسم) کشورها(مطالعه تطبیقی)، تهران: مهکامه.

- Beeton, S(2006), Community Development through Tourism, Landlinks Press.
- Gartner, W. C(2006), Planning and Management of Lake Destination Development: Lake Gateways in Minnesota, In: Colin Michael Hall and Tuija Härkönen, *Rural Tourism and Sustainable Business*, Channel View Publications.
- Hall, C. M. and Page, S. J(2002), The geography of tourism and recreation: environment, place and space, Third edition, Routledge.
- De la Torre, M. Genoveva Millán Vázquez, Trechera Herreros, Jose Luis & Morales Fernández, Emilio(2012), Rural Tourism as an Alternative to the Development for Rural Areas and the Creation of Employment, *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 2 No. 20, 162-175.
- El Hanandeh,ali(2013), Quantifying the Carbon footprint of religious tourism: the case of Hajj, *Journal of cleaner production*, vol. 3, No. 5, Pp. 1-8.
- Higgins-Desbiolles, Freya(2008), more than an industry: the forgotten power of tourism as a social force, School of management, university of south Ausralian, Vol.27, PP. 1192-1208.
- Kim, MJ-Kyund(2005), Determinants of Rural Tourism and Modeling Rural Tourism Demand in Korea,, *Journal of cleaner production*, vol. 3, No. 9, Pp. 1-11.
- Knowd, Ian(2001), Rural Tourism: Panacea And Paradox, Lecturer in Tourism Studies ,School of Environment and Agriculture, University of Western Sydney.
- Koster, R. L., Harvey, L. and Agnew, K(2010), Frolicking in the Fringe: An Assessment of the State of Exurban Tourism in Canada. In: Kenneth B. Beesley, *The Rural-Urban Fringe in Canada: Conflict and Controversy*, Rural Development Institute, Political Science.
- Lane, B(1994), What is rural tourism, *Journal of Sustainable Tourism*, 2: 721.
- Lane, B(2009), Rural tourism: An overview, In: Tazim Jamal, Mike Robinson, The Sage Handbook of Tourism Studies, SAGE Publications Ltd.
- Murdoch, J., & Miele, M., (1999), Back to Nature: Changing Worlds of Production in The Food Sector. *Sociologia Ruralis*, 36, 465-483.
- Roberts, L. and Hall, D(2001), Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice, CABI.
- Sharpley, J.R(1997), Rural tourism: an introduction, ITP, LONDON,
- Sharply, R(2002), Rural tourism and challenge of tourism diversification: the case of Cyprus, *tourism management*, vol23(3), 233-244.
- Timothy, D. J(2005), Rural Tourism Business: A North American Overview. In: Derek Hall, Irene Kirkpatrick, and Morag Mitchell, *Rural Tourism and Sustainable Business*, Channel View Publications.
- Lai,P.& Napal,S.K(2006),”Local perspectives of ecotourism development in Tawushan Nature Reserve, Taiwan”.*Journal of Tourism Management*,Vol.27.
- Walpole,M.J. & Goodwin,H.J(2000),” Local Economic Impacts of Daragon in Indonisia”. *Journal of Annals of Tourism Research*, Vol.27,No.3.